

Julkiso ja yleisö

Englanninkielisessä tutkimuksessa viestinten käyttäjäkuntaan viitataan useinkin termeillä *audience* ja *public* käymättä niiden välillä rajaa. Tuossa tutkimuksessa – oli se käyttäytymistieteellistä tai kulttuurista – käyttäjiä on tavattu lähestyä tavallaan viestintäteollisuuden näkökulman mukaisesti asiakkaina, viestinten tarjoaman annin kuluttajina, jolloin on jäänyt huomaamatta, etteivät *publicin* ja *audiencen* merkitykset lankea välttämättä yhteen ja että edelliseen saattaa itse asiassa sisältyä ponna avata totutulle vaihtoehtoinen perspektiivi viestinten ja käyttäjien suhteeseen (ks. Ridell 1998a).

Englanninkielisessä tutkimuksessa viestinten käyttäjistä on puhuttu termein *audience* ja *public*. *Publicista* eli suomeksi julkisosta puhuttaessa ei kuitenkaan ole osattu hyödyntää sitä näkökohtaa, että julkiset ovat kiistaa herättävien kysymysten synnyttämiä diskursiivis-vuorovaikutuksellisia muodostumia. Artikkelissa tätä näkökohtaa valaistetaan Herbert Blumerin ja muiden nk. diskursiivista julkisokäsitystä edustavien teoreetikkojen ajatusten pohjalta. Tähänastinen *public-viriteinen* käyttäjätutkimus on kysynyt viestinkeskeisesti, onko viestimillä kykyä tuottaa julkisoja esimerkiksi kansalaisyleisöjen mielessä. Artikkelissa katsotaan, että diskursiivisen julkisokäsityksen pohjalta lähdeittäessä olennaisempaa on kysyä, kuinka julkiset toimivat suhteessa viestimiin ja viestimet suhteessa julkisoihin.

Jotkut kuitenkin ovat kiinnittäneet asiaan huomiota ja pyrkineet tekemään eroa termien välille. Niinpä Dahlgren (1995, 19) on esittänyt Deweyn ja Habermasin pohjalta, että *audience* viittaisi viestimiä omassa yksityisyydessään kuluttaviin yksilöihin, *public* taas keskustelevista kansalaisista koostuvaan käyttäjäkuntaan. Price (1995, 29) on tehnyt saman eron katsoessaan viestinten tuottavan keskustelevan ja osallistuvan *publicin* sijasta *audiencea*, jonka osallistuminen rajoittuu viestinten seuraamiseen. Aikoinaan jo Innis ajateli näin katsoessaan – Careyn (1989, 166) sanoin – että moderni joukkoviestintäteknologia lehdistöstä alkaen muunsi keskustelevan *publicin* lukevaksi *audienceksi*.

Ehdotus, että suomen kieleen voisi kotiuttaa uudistermin julkiso ilmaisemaan termin *public* ylläkuvattua merkitystä, lähti tällaisen eronteon koetusta tarpeesta (Pietilä & Ridell 1998; ks. myös Ridell 1998b, 295-298). Julkison merkitysalue ei toki rajoitu vain viestinten käyttäjiin *publicina* vaan termi viittaa mihin tahansa julkisesti keskustelevaan ja osallistuvaan ihmisryhmään. Toisaalta englannin *public*-termin merkityskirjo on laaja johtuen siitä, että termiä on käytetty eri tarkoituksiin. Niinpä – kuten Suhonen (1998) on huomauttanut – miksikään *publicin* yleiskäännökseksi julkiso ei käy. Pricen (1992, 33-43) esittämistä merkitysulottuvuuksista – *general public*, *voting public*, *attentive public*, *active public* ja *issue publics* – julkiso kattaisi esimerkiksi vain kaksi viimeainittua.

Joukkoviestintä ja habermasilainen julkisuus

Tarpeen erottaa *public audience*stä, julkiso yleisöstä, on herättänyt muun muassa keskustelu siitä, mitä seurauksia kasvavasta kaupallistumisesta on julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle. Teoreettisia sytykkeitä keskustelulle on tarjonnut etenkin Habermasin (1962; ks. myös 1985) ajatus julkisuudesta yhteiskuntarakenteellisena tilana, johon – julkisuuden ihannetapauksessa – kansalaiset astuvat tasa-arvoisina keskustelemaan yhteisistä asioistaan ja jossa noista asioista voi kehkeytyä julkinen mielipide. Keskustelu on läikehtinyt moneen suuntaan, mutta sen yhtenä keskeisenä teemana on ollut kysymys, pitävätkö nykypäivän viestimet – eritoten yleisradiolaitokset – tällaista julkisuutta yllä taikka pystyvätkö ne ylipäänsä siihen ja jos niin millä ehdoin.

Habermas itse on epäillyt viestinten kykyä tässä suhteessa. Hänen mukaansa-han järkeään käyttäen keskusteleva julkiso alkoi muuttua kulttuurin ja lehdistön kaupallistuessa 1800-luvulla kulttuuria kuluttavaksi yleisöksi – näin julkisuus alkoi rappeutua näennäisjulkisuudeksi (esim. Habermas 1962, 193-210). Ennen keskustelua ylläpitäneet viestimet tarjoutuivat yhä halukkaammin manipulatiivisen näytösjulkisuuden areenaksi, jolle valtaapitävät ja vallasta kamppailevat astuvat kosiskelemaan esityksillään ”yleisöltä kansansuosiota” (mt., 291). Rappeutumista vauhditti teollisesti tuotettu rattokulttuuri, joka toimitti ”julkisina palveluina psykologisoivan kirjallisuuden pilaantuneita säilykkeitä yksityiseen kulutukseen” (mt., 290).

Vaikka monet myöntävätkin, että Habermas kuvaa ”modernien viestinten pannota julkisuuden rappeutumiseen” pääpiirteissään osuvasti (Dahlgren 1991, 11), hänen näkemyksiään on silti tapana pitää liian yksiulotteisina. Niinpä hän on Garnhamin (1986 ja 1992) mielestä jättänyt huomiotta julkisen palvelun yleisradiotoiminnan mahdollisuudet. Garnham (1986, 45) itse pitää ”julkisen palvelun yleisradiomallia julkisuuden periaatteiden ruumiillistumana”. Tätä kautta hän on löytänyt Habermasin julkisuusteoriasta aseensa puolustaa julkisen palvelun yleisradiota kaupallisuutta vastaan. Curran (1991, 42-43) on korostanut samansuuntaisesti, että se ”järkiperäinen julkinen diskurssi”, jota Habermas pitää 1700-luvun klassisen julkisuuden tunnuspiirteenä, on ollut erityisen ominainen 1900-luvun brittiläiselle julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle.

Jotkut ovat menneet tätäkin pitemmälle väittämällä, etteivät kaupallisetkaan viestimet rakenna vastaanottajistaan pelkästään kuluttajajyleisöjä. Esimerkiksi kaupallisen television antiin saattaa sisältyä ohjelmia, jotka eivät puhuttele ihmisiä vain tarjotun passiivisina kuluttajina vaan myös toimeliaina kansalaisina. Li-

vingstonen ja Luntin (1994) mukaan muun muassa *talk show*t, yleisökeskustelut ja vastaavat ovat tällaisia. Yhtäältä ne purkavat passivoivia hierarkioita saattamalla tavalliset ihmiset ohjelmissa tasavertaiseen keskusteluun asiantuntijoiden ja muiden eliitin edustajien kanssa. Toisaalta ne asettavat "katsojat pikemmin julkisten kansalaisten kuin yksityisten kuluttajien asemaan ja voivat näin tuottaa kriittisen julkisen mielipiteen, mistä saattaa seurata, että tavalliset ihmiset harrastuvat julkisesta keskustelusta ja politiikan teosta" (mt., 91).

Livingstonen ja Luntin näkemys ei kuitenkaan ole pulmaton. Esimerkiksi keskusteluohjelmat saattavat hierarkioiden purkamisen asemesta vahvistaa niitä. Ekströmin ja Erikssonin (1996, 80) mukaan tavalliset ihmiset saivat ruotsalaisissa keskusteluohjelmissa saman roolin kuin television asiaohjelmissa yleensä: he olivat "pikemmin kohtalon kolhimia, uhreja tai poikkeavia kuin henkilöitä, joilla on merkittävää sanottavaa tärkeistä yhteiskunnallisista asioista". Ja vaikka ohjelmassa keskusteleva ryhmä täyttäisi tasavertaisen julkison tunnusmerkit (ks. Livingstone & Lunt mt., 32-33), tämä ei tietenkään tee katsojista tuon julkison jäseniä. Ohjelmia katsova "yleisöhän osallistuu keskusteluun vain näennäisesti, vain sen seuraajana", joten ohjelmat eivät luo tältä osin julkisuutta vaan sen harhakuvan (Price 1995, 29).

Toisaalta voi toki olla, että "studiokeskustelut tarjoavat kansalaisille mallin osallistua jatkuvaan yhteiskuntakeskusteluun", mikä taas voi ruokkia "moninaisia julkisuuksia" vaikkei ehkä julkisuutta Habermasin mielessä (Livingstone & Lunt mt., 8, 34). Ainakin voi olla, että välittämällä "julkista tietoa" yhteiskunnan avainkysymyksistä viestimet voivat tarjota ihmisille kuluttajaroolin sijasta kansalaisroolia (Corner 1991, 281) eli auttaa heitä "olemaan vuorovaikutuksessa kansalaisina ja ylittämään näin asemansa 'yleisönä'" (Dahlgren 1995, 50). Toinen asia on, astuvatko ihmiset kansalaisrooliin saati saavatko viestimet heitä kokoutumaan julkisoiksi. Ainakin tv-uutisten kyky näyttää tässä vähäiseltä (Ridell 1998b). Ilman tietoa keskusteluohjelmien vastaavasta kyvystä väite, että ne ovat kiistatta "osa julkisuutta" (Dahlgren mt., 62), jää joko tyhjäksi tai tyhjänpäiväiseksi (ks. myös McLaughlin 1993).

Rakenteellinen julkisuus vai toimiva julkiso?

Kuten havaitaan sen pohdinnassa, kuinka *public* eli julkiso ja joukkoviestintä suhteutuvat toisiinsa, ei ole päästy pitkällekkään edes Habermasista kriittisesti ponnistettaessa. Habermasin teoriassa julkisuus on ennen muuta rakenteellinen ilmiö. Petersistä (1993, 543) Habermasin julkisuustermin englanninkielinen vastine, *public sphere*, on osuva torjuessaan sitä, että "*publicia* ajateltaisiin liiaksi joukkona ihmisiä". Tällä on kuitenkin saattanut olla haittapuolenaan, että ajattelu on jumiuutunut liiaksi rakenteelliseen viestimet → vastaanottajat -asetelmaan, jossa vastaanottajien osana on jäädä viestinten antia kuluttavaksi yleisöksi koristeltiin asiaa sitten puhumalla kansalaisyleisöstä (Corner 1991), yleisöstä julkisena (Livingstone 1998) tms. Kysymys kuuluukin, voitaisiinko julkison ja joukkoviestinnän suhteeseen löytää jokin toinen, yleisöasetelman tuottavasta poikkeava näkökulma.

Rakennepainotuksestaan huolimatta Habermas ei toki ole unohtanut toimivaa ihmistä. Hänen mukaansahan julkisuutta ja julkisoa muodostuu aina kun ihmiset alkavat keskustella kasvokkain tai viestinten välityksellä julkisista asioista (Habermas 1985, 17). Ajatus silti on, että yhdet rakenteet edistävät ja toiset ehkäisevät tällaista vuorovaikutusta ja että julkisuuden *rakennemuutoksessa* on kyse edellisten korvautumisesta jälkimmäisillä (Habermas 1962). Toisaalta julki-

suutta ja julkisoa on lähestytty myös näkökulmasta, jossa etualalle nousevat ihmiset ja heidän vuorovaikutustapansa. Numeroon käännettyyn Blumerin artikkeliin sisältyvä julkisokäsitys edustaa tällaista lähestymistapaa. Sijoitan sen seuraavassa laajempiin yhteyksiinsä ja pohdin sitten, mitä se ehkä antaa julkison, yleisön ja joukkoviestinnän suhteita ajatellen.

Blumerin ja eräiden muidenkin julkiso

Blumer tunnetaan symbolisen interaktionismin luoja ja sosiologisen vuorovaikutuskoulukunnan edustajana. Hän tarkasteli julkisoa koostumana, jossa ihmisten vuorovaikutus noudattaa tiettyjä erityisiä muotoja. Nämä muodot erottavat julkison toisenlaisista koostumista kuten joukosta ja massasta. Joukko, massa ja julkiso ovat oikeastaan nimityksiä tietyille vuorovaikutusmuodoille, joita yhteiskunnassa voidaan havaita. Joukoksi, massaksi tai julkisoksi nimettävissä oleva vuorovaikutus ei kuulu yhteiskunnan laitostuneen järjestyksen piiriin ja on – toisin kuin laitostunut kanssakäyminen, joka on pysyvää – jatkuvasti syntyvää ja purkautuvaa. Joukot, massat ja julkisot eivät siten ole pysyviä vaan alati syntyviä ja purkautuvia muodostumia.

Blumerin käsitys julkisosta on paljossa velkaa Parkin näkemyksille (Elsner 1972). Parkin näkemykset taas ovat kiitoksen velkaa etenkin Simmelin vuorovaikutussosiologialle (mt. ja Coser 1977, 373-376). Näkemyksiään julkisosta Park kehitti varsinkin 1904 ilmestyneessä väitöskirjassaan, jonka tematiikka ankkuroituu vuosisadan vaihteen joukkopsykologiseen keskusteluun joukkojen luonteesta ja niiden roolista yhteiskunnassa (Park [1904] 1972; po. keskustelusta ks. Nye 1975 ja Moscovici 1985). Teoksen keskeisen lähtökohdan ja aineksen muodostavatkin joukkopsykologiaa kehittäneiden ajattelijoiden, etenkin Le Bonin ([1895] 1912) aivoitukset.

Kuitenkin missä esimerkiksi Le Bon (mt., 10) messusi, että sarastava aika on ”oleva joukkojen aikakausi”, siinä Park piti sosiologisia jäitä hatussaan. Hän ei antanut joukolle mitään erityistä historianfilosofista roolia vaan se oli hänelle yhdenlainen sosiologinen muodostuma toisenlaisten joukossa – muodostuma, jota luonnehtii yhteenkokoutuneiden ”ihmisten toisiinsa kohdistama yllytysvaikutus”, siitä juontuva ”yleinen kiihko” jne. (Park mt., 17-20). Joukon tällaiset vuorovaikutukselliset tunnusmerkit Park poimi paljolti tuonaikaisesta joukkopsykologisesta kirjallisuudesta, ja ne toistuvat Blumerin artikkelissa, jos kohta kehitellymmässä muodossa.

Joukko, joka oli joukkopsykologeille kaikki kaikessa, oli Parkille siis vain yksi muodostuma monista. Sen erityiseksi vastinpariksi hän asetti julkison. Joukko ja julkiso ovat samanlaisia sikäli, ettei yksilöillä ole niissä ”yhteistä perinnettä, joten heillä ei ole perustaa mieltää kokoutumaansa pysyväksi” (mt., 78). Tässä ne ovat vastakkaisia yhteiskunnan laitostuneen järjestyksen ryhmille ja organisaatioille. Ne ovat väliaikaisia eli ennen pitkää ne hajoavat tai muuntuvat laitostuneeseen järjestykseen sulautuviksi ryhmiksi. Ne ovatkin tuon järjestyksen ulkopuolisia muodostumia, jotka muuntavat järjestystä irrottamalla ”yksilöitä vanhoista siteistä” ja solmimalla ”heitä uusiin” (mt.). Niinpä joukkoja ja julkisoja syntyy varsinkin tilanteissa, joissa yhteiskunnan vallitsevaan järjestykseen kohdistuu muutospaineita.

Järjestyksen ulkopuolisina kokoutumina joukko ja julkiso ovat toisilleen vastakkaisia. Missä joukkoa rakentaa ennen muuta ihmisten tunneperäinen reagointi toistensa kiihtymykseen ja tässä vastavuoroisuudessa yltyvä kiihkoutuminen, julkisoa rakentava kanssakäyminen on olennaisesti järkipäristä ja kriittistä kes-

kustelua. Julkiso syntyy, kun ihmisten edut "ajautuvat sovittelua vaativaan ristiriitaan" (mt., 79). Etujen hakauksesta johtuen mielipiteet syntyvässä julkisossa "ovat jakautuneet" (mt., 80). Jotta tilanne ei jäisi lukkiutuneeksi, julkison jäseniltä edellytetään "kykyä ajatella ja keskustella järkevästi toistensa kanssa" (mt.). Keskusteleva julkiso on kriittinen, toisin kuin joukko. Park (mt.) kiteyttikin joukon ja julkison olennaisen eron näin:

Joukko antautuu kollektiivisesti vaikuttavan vietin valtaan ja noudattaa sitä kriittikittömästi. Sitävastoin julkisoa – nimenomaan koska se koostuu eri mieltä olevista yksilöistä – ohjaa harkitsevuus ja järkipäinen pohdinta.

Parkin näkemykset julkisosta jäivät aika alustaviksi. Pitemmälle julkison problematiikkaa kehittäli esimerkiksi Dewey ([1927] 1954). Hänen mukaansa julkison synnyn edellytyksenä ovat toiminnan epäsuorat seuraamukset – siis sellaiset, jotka koskevat "muitakin kuin toimintaan välittömästi osallistuvia" (mt., 12). Muotoutuva julkiso koostuu "kaikista niistä, joihin toiminnan epäsuorat seuraamukset vaikuttavat niin suuresti, että noista seuraamuksista on tarpeen huolehtia järjestelmällisesti" (mt., 15-16). Tältä osin Park ja Dewey ajattelivat samansuuntaisesti: heidän puhetapansa erilaisuudesta huolimatta yhdistävä tekijä löytyy siitä, että Deweyn tähdentämät epäsuorat seuraamukset ovat omiaan tuottamaan Parkin korostamia eturistiriitoja.

Toiminnan epäsuorista seuraamuksista julkiso huolehtii keskustelemalla niistä ja ratkaisemalla niitä koskevat kysymykset demokraattisesti. Deweyn ihannejulkiso oli 1800-luvun alkupuolen pienyhteisövaltaiselle USA:lle ominainen kaupunkikokous, *town meeting*, jonka on ainakin väitetty toimineen näin (vrt. kuitenkin Schudson 1992). Yhteiskunnan modernisoitumisen ja mutkistumisen myötä julkison tämä muoto meni mailleen eikä sen tilalle syntynyt muuttuneisiin oloihin sopivaa, elävää julkisoa. Dewey (mt., 143-184) kaavaili sitä utopiassaan *Great Community*stä, Suuresta Yhteisöstä, joka tuottaisi pienyhteisöjen julkisomuotoon vertautuvan muodon *Great Society*ssä. Tavallaan Deweyn analyysi on sukua Habermasin teorialle julkisuuden rakennemuutoksesta, joka on johtanut menneisyyden Onnelaa lähennelleestä tilanteesta nykyhetken kurjuuteen.

Dewey siis lähestyi julkisuutta ja julkisoa Habermasin tavoin historiallisesta näkökulmasta, kun taas Park keskittyi ideaalityyppis-käsitteellisesti julkison tunnuspiirteisiin, toimintatapoihin ja rooliin yhteiskunnassa. Blumer on artikkelissaan Parkin linjoilla. Missä Park juonsi julkison eturistiriidoista ja Dewey toiminnan epäsuorista seuraamuksista, Blumer juontaa sen sellaisesta kysymyksestä, jonka kanssa jokin osa ihmisiä on joutunut kasvokkain. Sikäli kuin he ovat eri mieltä kysymyksen käsittelystä ja ovat antautuneet keskusteluun tästä, he muodostavat julkison. Blumer jatkaa tästä Parkin tavoin ideaalityyppis-käsitteellisellä tasolla kajoamatta julkison ja julkisuuden historiassa kokemiin käännteisiin, ja se, mitä hän julkisosta tällä tasolla sanoo, on paljolti Parkin alustavan esityksen täsmennystä ja täydennystä kuten artikkelin lukija voi helposti havaita.

Blumer on täydentänyt Parkia erityisesti julkisen mielipiteen käsitteen osalta. Park (mt., 81) puuttui siihen väitöskirjassaan vain ohimennen todeten, että "julkiseksi mielipiteeksi" kutsutaan sitä oivallusta, johon kritiikki johtaa, ja tästä seuraavaa selitystä julkisoa ohjaavalle vietille". Julkinen mielipide on siis julkison tuote, ei yksittäisten yksilöiden mielipiteiden summa tai jakauma. Blumer ajattelee samoin, kuten artikkelista käy ilmi. Toisessa yhteydessä hän tähdensi, että julkison tuon tuotteen tulee – ollakseen julkinen mielipide sanan varsinaisessa mielessä – päätyä "niiden näköpiiriin, joiden, kuten lainlaatijoiden, viranomaisten, hallintoväen ja politiikassa toimivien, kuuluu reagoida julkiseen mielipiteeseen" (Blumer [1947] 1965, 73). Julkison on toisin sanoen oltava paitsi keskustelevala myös toimi-

va. Ja itse asiassa kun julkiso toimii niiden tahojen suuntaan, joiden kuuluu reagoida sen mielipiteeseen, nuo tahot tulevat vedetyiksi osaksi sitä.

Tässä kuvattua Blumerin kautta Parkiin palautuvaa näkemystä on sittemmin kutsuttu julkison ”diskursiiviseksi malliksi” (Price 1992, 23). Sen tunnettuja edustajia on esimerkiksi Mills ([1956] 1995 ja 1963). Hänen mukaansa julkison sukeutuminen edellyttää yhtäältä avointa viestintää, jolloin kaikki voivat sekä ilmaista että vastaanottaa mielipiteitä ja antaa palautetta toisilleen, ja toisaalta keskustelun, mielipiteiden ja toiminnan riippumattomuutta yhteiskunnallisista valvontajärjestelmistä. Modernissa tilanteessa nämä edellytykset ovat kuitenkin kääntyneet vastakohtikseen, ja tuloksena on massayhteiskunta, jossa harvat puhuvat monille, jossa palautteen anto on vaikeaa, jossa toimintakanavia valvovat elimet sääntelevät tätä kautta toimintaa ja jossa viranomaisagentit ovat ujuttautuneet massan sekaan ”pyyhkien näin pois sen autonomian, joka ihmisillä voisi olla keskusteluitse tapahtuvassa mielipiteenmuodostuksessa” ([1956] 1990, 80). Millsin synkeä visio lyö kättä Habermasin ja Deweynkin visioiden kanssa.

Julkison, yleisön ja joukkoviestinnän suhteista blumerilaiselta kannalta

Kun Deweyn, Millsin ja Habermasin mukaan monet nykyhetken asiantilat estävät julkison syntyä ja toimintaa, Blumer antaa Parkin tavoin ymmärtää, että sikäli kuin kiistanalaisia asioita nousee esiin, julkisojakin sikiää. Blumerilaisessa näkemyksessä on julkison, yleisön ja joukkoviestinnän suhteiden pohdinnan kannalta tärkeää, että julkiso ei määrity suhteessa joukkoviestintään vaan suhteessa siihen kysymykseen, joka on kutsunut sen esiin. Näin julkiso ja yleisö voidaan tältä osin erottaa ainakin periaatteessa yksinkertaisesti: julkiso määrittyy suhteessa sen synnyttäneeseen kysymykseen, yleisö taas suhteessa joukkoviestintään. Tämä vie termien erottelussa nähdäkseni pitemmälle kuin edellä tarkastellut yritykset.

Älköön tätä nyt luettako väitteeksi, että joukkoviestinnällä ei ole merkitystä julkison tai julkisojen muotoutumiselle ja toiminnalle. On selvää, että elleivät viestimet ota asialistalleen jotain kysymystä, sen mahdollisesti kylvämä julkiso ei pääse välttämättä edes taimelle. Toisaalta viestimet voivat tehdä tikusta asiaa ja polkaista julkison pystyyn sellaisenkin asian tiimoilta, joka ei olisi idättänyt julkisoa omasta voimastaan. Kiistatonta onkin, että nykyjulkisuus – olipa näytösluonteista tai ei – rakentuu pitkälti viestinten varaan, mutta tämä ei silti velvoita puhumaan Schulzin (1997) tavoin viestinten rakentamasta julkisosta saati änkemään sitä yleisökohtioon julkiso- tai kansalaisyleisönä. Julkison ja yleisön erottaminen toisistaan ylläesitetyllä perusteella on perusteltua jo siksi, ettei yleisöä määrittävä käyttäytyminen ole – asiaa Blumerin vinkkelistä tarkastellen – julkiso- vaan massa-käyttäytymistä.

Esimerkiksi elokuvayleisö muodostaa Blumerin ([1947] 1965, 77) mukaan massan. Freidson ([1953] 1971) on arvostellut tätä käsitystä väittämällä, että jopa elokuvasalissa ihmisiin vaikuttavat ne sosiaaliset siteet, joihin he elämässään kuuluvat. He eivät esimerkiksi valitse elokuvia eivätkä reagoi niihin erillisinä yksilöinä vaan ryhmien jäseninä. Monasti he myös ovat elokuvissa ystäviensä seurassa tai vertaisryhmänsä joukossa. Näin ollen elokuvayleisö ei olisi toisilleen tuntemattomien ihmisten järjestymätöntä massaa. Blumerin kantaa voi kuitenkin puolustaa seuraavasti. Henkilö, joka istuu salissa ystäviensä seurassa tai ryhmänsä jäsenenä, tuntee harvoin muita läsnäolijoita. Hän on ehkä tullut paikalle ystäviensä tai ryhmänsä valinnasta, mutta tämä valinta on ollut riippumaton muiden läsnäolijoiden valinnoista. Ystäviään tai ryhmäänsä lukuunottamatta hän on tuskin missään jär-

jestyneessä suhteessa muihin läsnäolijoihin – yleisö ei järjesty miksiäkään organisaatioksi. Sitäpaitsi elokuvayleisö on väliaikainen koostuma, joka hajautuu näytöksen päätyttyä.

Blumer toki myöntää, että massa – kuten elokuvayleisö – koostuu ”moninaiisiin paikallisiin ryhmiin ja kulttuureihin kuuluvista ihmisistä”. Silti se kokonaisuutena tarkastellen on omanlaisensa koostuma – seikka, joka Freidsonille ei näytä valjenneen. Laajentaen kaikkien viestinten yleisöjä voidaan tarkastella koostumina, jollaisina niitä luonnehtivat enemmän kulutusvalintoja tekevän massan kuin joukon saati julkison tai jonkin laitostuneen ryhmän tai järjestön tunnuspiirteet. Tämä on esimerkiksi viestintäteollisuudelle päivän selvää. Niinpä yleisradioyhtiöissä vaihdetaan silmä tarkkana ohjelmien yleisömääriä, ja etenkin kaupallisella puolella tarjontaa kehitetään tältä pohjalta. Tässä näkyy se massiivinen vaikutus, joka massalla on Blumerin mukaan silloin, kun toisistaan riippumatta tehtyjen valintojen urat kulkevat samaan suuntaan.

Kuten alussa totesin, julkison määrittäminen suhteessa joukkoviestintään on johtanut kysymään muun muassa, rakentavatko viestimet kuluttajayleisöjen ohella myös julkisoyleisöjä, auttavatko ne ihmisiä toimimaan kansalaisina, antavatko ne mallia keskusteluille julkisista asioista jne. Vaikka nämä ovat toki tutkimisen arvoisia kysymyksiä silloinkin, kun yleisö ymmärretään massaksi, julkisoon kohdistuvan näkökulman ne kutistavat tosi kapeaksi. Julkisoa ajatellen ne tarttuvat keppiin väärästä päästä. Sen toisesta päästä saadaan ote painotettaessa sitä jo esiin tullutta blumerilaista näkökantaa, että julkisot määrittyvät suhteessa ne synnyttäneisiin asioihin. Tämä asettaa viestinten sijasta lähtökohdaksi julkisot. Kysymys ei tällöin koske ensisijaisesti sitä, rakentavatko viestimet julkisoja, vaan sitä, kuinka julkisot toimivat suhteessa viestimiin ja viestimet suhteessa julkisoihin.

Tämä ei ole sinänsä uusi kysymys. Esimerkiksi yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa on selvitelty liikkeiden ja viestinten vuorovaikutusta (ks. esim. Corbett 1998). Toisaalta julkisot ovat aina yhteiskunnallisia liikkeitä laajempia. Koska niitä määrittää keskustelu, ne ovat olemassa julkisten puheenvuorojen, tekstien ja muiden esitysten edustamina. Toisin sanoen kaikki jonkin kiistanalaisen kysymyksen ympärillä esitetyt näkökohdat, kannanotot ja sen sellaiset, tulivatpa ne julki viestinten annissa tai muissa yhteyksissä, ilmentävät tuon kysymyksen synnyttämää julkisoa ja ovat sen tuottamaa julkisuutta. Puheenvuorot voivat sisältyä yhtä lailla fiktion kuin faktaankin. Tiettyä kiistanalaista asiaa käsittelevä saippuasarjan jakso on sitä koskeva julkinen puheenvuoro siinä kuin ministerin sitä koskeva lausunto uutisissa tai asian koskettaman henkilön kertomus kokemuksestaan television keskusteluohjelmassa. Tuollaisen kysymyksen tuottama julkiso on moniaineksinen ja osallistujiltaan alati vaihtuva; se elää kulloinkin kulloisissakin puheenvuoroissa, siinä julkisuudessa, jota se tuolloin tuottaa.

Esimerkiksi television keskusteluohjelmien ja julkison suhde hahmottuu tältä pohjalta eri tavoin kuin Livingstonen ja Luntin (1994) näkökulmasta. Hehän lähestyivät asiaa viestinkeskeisesti kysyen, ovatko ohjelmissa keskustelevat ryhmät tasavertaisia julkisoja ja tarjoavatko ohjelmat katsojille ”julkista tilaa, johon he voivat osallistua” (mt., 49) – mitä tuo osallistuminen sitten onkin. Blumerin julkisokeskeisestä näkökulmasta keskusteluryhmät astuvat osaksi julkisoa sikäli kuin keskusteltava kysymys on – kuten monasti – kiistanalainen. Keskusteltaviksihan on tapana poimia asioita, joista julkisuudessa on jo taitettu peistä. Edelleen jos jotkut katsojista saavat ohjelmista kimmokkeita julkisiin puheenvuoroihin, hekin astuvat osaksi julkisoa. Siihen, että katsojista voitaisiin puhua julkisoina, ei tästä näkökulmasta siis riitä, että he kokevat ohjelmien tarjoavan itselleen Livingstonen ja Luntin mainitsemaa ”julkista tilaa”.

Itse asiassa viestinkeskeisen ajattelun käsitys julkisosta on melkoisen epämää-

räinen. Pitemmälle mennessä ajattelussa tuntuu piilevän deweyläis-millsiläis-habermasilaista pelkoa siitä, ettei nykymaailmassa julkisoja juurikaan ole. Ja kuten viestinkeskeiseltä näkökulmalta voi odottaakin, tuomitseva sormi ojentuu kohti viestimiä: niiden on parannettava suoritustaan, jotta julkiset elpyisivät. Esimerkiksi journalismilta on edellytetty keskustelevuutta (Carey 1987) – mitä sillä tarkoitettaneenkin – ilman mitään empiiristä näyttöä siitä, että se pitäisi toivotuksi rohdoksi. Kritiikki on toki monessa suhteessa paikallaan. Sivuuun vain on jäänyt, ettei julkisoista suinkaan ole pulaa ja että niitä näkyy jopa joukkoviestintäjulkisuudessa, jos kohta usein hyvin epäsuhtaisesti yksien osapuolten paistatellessa parrasvaloissa ja toisten jäädessä näkymättömiin.

Toinen seikka, jonka viestinkeskeinen näkökulma jättää pimentoon mutta julkisokeskeinen nostaa esiin, on julkisojen luonne syntyvinä, aikansa elävinä ja lopulta lakastuvina muodostumina. Julkisojen elinkaarta on ollut tapana jaotella eri vaiheisiin – esimerkiksi ongelman tunnistamisesta ratkaisuehdotusten esittämisen, politiikasta päättämisen ja valitun ohjelman toteuttamisen kautta arviointiin, jolloin keskustellaan siitä, kuinka hyvin julkison tuottanut kysymys on saatu ratkaistuksi (Price 1992, 30-31). Lienee tosin myös 'ikuisuus-kysymyksiä', jotka palaavat keskusteluun yhä uudestaan. Joka tapauksessa julkison ja joukkoviestinnän suhteita koskevassa tutkimuksessa poikkileikkaukset eivät riitä vaan tarvitaan pitkittäisleikkauksia. Tutkimus voisi seurata – kuten virittävyystutkimuksen piirissä aikoinaan ideoitiin (ks. Hemánus ym. 1987) – julkisista puheenvuoroista kutoutuvan monihaaraisen keskustelun käännteitä tietyn kysymyksen synnyttämän julkison elinkaaren eri vaiheissa.

Viestinkeskeiselle näkökulmalle rakentuva tutkimus kysyy oikeastaan saman peruskysymyksen kuin klassinen vaikutustutkimus aikoinaan: mitä viestimet tekevät ihmisille/julkisoille. Kasvattavatko ne ihmisiä tarmokkaiksi kansalaisiksi, antavatko heille julkista tilaa, saavatko heidät osallistumaan? Julkisokeskeisestä näkökulmasta tuolle peruskysymykselle voidaan tehdä sama temppu, jonka käyttötarkoitustutkimus teki vaikutustutkimuksen kysymykselle (ks. Pietilä 1997, 194-203), eli kääntää se toisin päin: mitä ihmiset/julkiset tekevät viestimillä. Miten julkiset pystyvät hyödyntämään viestimiä, miten viestimet toimivat niiden resursseina? Näistä kysymyksistä on jo keskusteltu, ja itse asiastakin tiedetään yhtä ja toista – muun muassa että julkisoiden eliittiryhmät ja 'viralliset tahot' pystyvät hyödyntämään viestimiä paljon tehokkaammin kuin rahvas. Kriittisen julkisotutkimuksen tärkeä tehtävä onkin selvittää edellytyksiä, joiden vallitessa viestimet olisivat tasapuolinen voimavara julkisojen eri osapuolille.

Lopuksi

Saussuren ([1916] 1974) opetuksia oli, että vasta tiettyä asiaa edustava merkittäjä, termi, tekee tuon asian ajateltavaksi erottaessaan sen muista asioista. Meillä on ollut käytössä termi yleisö, joka on erottanut viestintien käyttäjät ajattelun kohteeksi – mutta se on erottanut ne viestintien logiikan mukaisesti vastaanottajina, tarjotun kuluttajina. Englannin kielessä tilanne on ollut onnellisempi, koska käytössä olleet kaksi termiä, *audience* ja *public*, ovat tarjonneet periaatteessa mahdollisuuden asettaa viestintien käyttäjät ajattelun kohteiksi eri näkökulmista. Tähän mahdollisuuteen on tartuttukin, mutta vaikka *public* on määritelmällisesti kiitetty *audience*stä eroavaksi, käytännössä se silti on juuttunut sen kanssa samaan viestintäprosessin kohtioon.

Public-termin pulmana on sen monimerkityksisyys ja siitä seuraava epämääräisyys. Tästä ehkä johtuu, ettei edes luonnehdinta, jonka mukaan *public* "on ole-

massa diskursiivis-vuorovaikutteisissa prosesseissa” (Dahlgren 1995, 19), ole kyennyt asettamaan ajattelun lähtökohtaa noissa prosesseissa oleviin yksilöihin, ryhmiin, järjestöihin yms. eli niissä rakentuu *publiceihin* vaan ajattelu on palautunut tuttuun viestimet → yleisöt -asetelmaan, sillä kainolla toivomuksella tosin, että viestimet pukkaisivat yleisössään liikkeelle diskursiivis-vuorovaikutteisia prosesseja. Julkisotermin etuna *publiciin* nähden on sen rajatumpi merkitysalue. Nähtäväksi tietenkään jää, onko sillä pontta irrottaa ajattelu viestimet → yleisöt -asetelmasta ja kohdistaa se asetelmaan, jonka voisi kiteyttää seuraavaksi vuorovaikutussuhteeksi: julkisot ↔ viestimet.

Kirjallisuus

- Blumer, Herbert ([1947] 1965)
Public Opinion and Public Opinion Polling. Teoksessa Daniel Katz et al. (eds.), *Public Opinion and Propaganda: A Book of Readings*, 70-78. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Carey, James W. (1987)
The Press and the Public Discourse. *The Center Magazine*, 20:2, 4-16.
- Carey, James W. (1989)
Communication as Culture. Boston, MA: Unwin Hyman.
- Corbett, Julia B. (1998)
Media, Bureaucracy, and the Success of Social Protest: Newspaper Coverage of Environmental Movement Groups. *Mass Communication & Society*, 1:1-2, 41-61.
- Corner, John (1991)
Meaning, Genre and Context: The Problematics of 'Public Knowledge' in the New Audience Studies. Teoksessa James Curran & Michael Gurevitch (eds.), *Mass Media and Society*, 267-284. London: Edward Arnold.
- Coser, Lewis (1977)
Masters of Sociological Thought (2nd ed.). New York: Harcourt, Brace & Jovanovich.
- Curran, James (1991)
Rethinking the Media as a Public Sphere. Teoksessa Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds.), *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*, 27-57. London: Routledge.
- Dahlgren, Peter (1991)
Introduction. Teoksessa Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds.), *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*, 1-24. London: Routledge.
- Dahlgren, Peter (1995)
Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media. London: Sage.
- Dewey, John ([1927] 1954)
The Public and Its Problems. Denver: Alan Swallow.
- Ekström, Mats & Göran Eriksson (1996)
Det iscensatta talet på TV: aktualitetsprogram i det svenska TV-mediet. *Högskolan i Örebro, skriftserie 60*.
- Elsner, Henry Jr. (1972)
Introduction. Teoksessa Robert E. Park, *The Crowd and the Public and Other Essays*, vii-xxv. Chicago: The University of Chicago Press.
- Freidson, Eliot ([1953] 1971)
Communications Research and the Concept of the Mass. Teoksessa Wilbur Schramm & Donald F. Roberts (eds.), *The Process and Effects of Mass Communication*, 197-208. Urbana: University of Illinois Press.
- Garnham, Nicholas (1986)
The Media and the Public Sphere. Teoksessa Peter Golding et al. (eds.), *Communicating Politics*, 37-53. New York: Holmes & Maier.
- Garnham, Nicholas (1992)
The Media and the Public Sphere. Teoksessa Craig Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, 359-376. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1962)
Strukturwandel der Öffentlichkeit. Darmstadt-Neuwied: Luchterhand.
- Habermas, Jürgen (1985)
Julkisuus. *Tiedotustutkimus*, 8:3, 17-22.
- Hemäus, Pertti; Juha Partanen & Matti Virtanen (1987)
Virittävyden ongelma. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:9.
- Le Bon, Gustave ([1895] 1912)
Joukkosielu. Helsinki: Otava.
- Livingstone, Sonia (1998)
Audience Research at the Crossroads. *European Journal of Cultural Studies*, 1:2, 193-217.
- Livingstone, Sonia & Peter Lunt (1994)
Talk on Television: Audience Participation and Public Debate. London: Routledge.

- McLaughlin, Lisa (1993)
Chastity Criminals in the Age of Electronic Reproduction: Re-viewing Talk Television and the Public Sphere. *Journal of Communication Inquiry*, 17:1, 41-55.
- Mills, C. Wright ([1956] 1995)
The Mass Society. Teoksessa Robert Jackall (ed.), *Propaganda*, 74-101. Houndmills: The Macmillan Press.
- Mills, C. Wright (1963)
Mass Media and Public Opinion. Teoksessa C. Wright Mills, *Power, Politics and People*, 577-598. New York: Oxford University Press.
- Moscovici, Serge (1985)
The Age of the Crowd: A Historical Treatise on Mass Psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nye, Robert A. (1975)
The Origins of Crowd Psychology: Gustave LeBon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic. London: Sage.
- Park, Robert E. ([1904] 1972)
The Crowd and the Public and Other Essays. Chicago: The University of Chicago Press.
- Peters, John D. (1993)
Distrust of Representation: Habermas on the Public Sphere. *Media, Culture & Society*, 15:4, 541-571.
- Pietilä, Veikko (1997)
Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko & Seija Ridell (1998)
Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus*, 21:1, 95.
- Price, Monroe E. (1995)
Television, the Public Sphere and National Identity. Oxford: Clarendon Press.
- Price, Vincent (1992)
Communication Concepts 4: Public Opinion. Newbury Park, CA: Sage.
- Ridell, Seija (1998a)
Audience as Concept in Cultural Media Studies. Paper presented at the Crossroads in Cultural Studies Conference, Tampere, June 28 – July 1, 1998.
- Ridell, Seija (1998b)
Tolkullistamisen politiikkaa: televisioutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 617.
- Saussure, Ferdinand ([1916] 1974)
Course in General Linguistics. London: Fontana.
- Schudson, Michael (1992)
Was There Ever a Public Sphere? If So, When? Reflections on the American Case. Teoksessa Craig Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*, 143-163. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Schulz, Winfried (1997)
Changes of Mass Media and the Public Sphere. *Javnost – The Public*, 4:2, 57-69.
- Suhonen, Pertti (1998)
Kommentteja yleisen ja julkisen mielipiteen käsitteistä. *Tiedotustutkimus*, 21:3, 97-98.